

ВИХОВНІ МОЖЛИВОСТІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СПОРТУ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СПЕЦІАЛІСТІВ ДО ТРУДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Зеленський Р.М.

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Анотація. Стаття присвячена аналізу виховних можливостей фізичної культури і спорту як складової цілісної системи фізичного виховання у вищому навчальному закладі й підготовки студентської молоді до трудової діяльності. Фізична культура і спорт справляють позитивний виховний вплив на духовний світ особистості. У процесі занять фізичною культурою і спортом розвиваються й формуються ідейно-політичні, моральні й естетичні норми та ідеали, світоглядні установки, активна життєва позиція. Фізична культура і спорт відкривають перед кожною людиною величезні можливості для самовияву і самоствердження, сприяють виникненню радості спілкування, співпереживання, співпричетності, радості перемоги і гордості за людину і її невичерпні можливості.

Ключові слова: фізична культура виховний потенціал, морально-духовні цінності, студентська молоді.

Аннотация. Зеленский Р.М. **Воспитательные возможности физической культуры и спорта в системе подготовки будущих специалистов к трудовой деятельности.** Статья посвящена анализу воспитательных возможностей физической культуры и спорта как составной целостной системы физического воспитания в высшем учебном заведении и подготовки студенческой молодежи к трудовой деятельности. Физическая культура и спорт оказывают положительное воспитательное влияние на духовный мир личности. В процессе занятий физической культурой и спортом развиваются и формируются идейно-политические, моральные и эстетические нормы и идеалы, мировоззренческие установки, активная жизненная позиция. Физическая культура и спорт открывают перед каждым человеком огромные возможности для самопроявления и самоутверждения, оказывают содействие возникновению радости общения, сопереживание, сопричастности, радости победы и гордости за человека и его неисчерпаемые возможности.

Ключевые слова: физическая культура воспитательный потенциал, нравственно-духовные ценности, студенческая молодежь.

Annotation. Zelenskiy R.M. **Educational possibilities of physical training and sports in a system of preparation of the future experts to labour activity.** The article is devoted to the analysis of educating possibilities of physical culture and sport as component integral system of physical education in higher educational establishment and preparation of student young people to labour activity. The physical training and sports render positive educational effect on an inner world of the person. During occupations by physical training and sports ideological and political, intellectual both aesthetic norms and ideals, world outlook installations, the fissile zoetic item educate and shaped. The physical training and sports unclose before each person huge possibilities for self-exhibiting and self-affirmation, pleasures of a victory and pride of the person and his inexhaustible possibilities assist originating of pleasure of dialogue, empathy, participation.

Keywords: physical training, an educational potential, moral - cultural wealth, student's youth.

Вступ.

Питання фізичного виховання студентської молоді у період становлення української державності пов'язані, насамперед, з обґрунтуванням доцільності, статусу і пошуком оптимальної моделі навчально-виховного процесу. З огляду на це, першочерговою ваги набуває зміна парадигми сучасного фізичного виховання, в основу якої має бути покладено принцип культуровідповідності. Це означає, що поряд з фізичним розвитком і зміцненням здоров'я студентської молоді мають діяти закони їх морального життя: доброта, справедливість, колективізм, взаємоповага, ненасилля, пріоритет духовного сенсу людського життя.

Виділення ролі фізичної культури у всебічному розвитку особистості завжди було предметом інтенсивних досліджень учених: Б.Ведмеденка, В.Видріна, Н.Завидівської, Н.Євтушевської, С.Присяжнюка, Р.Щербакова та ін. Однак акцент у цих дослідженнях зміщувався в сторону медико-біологічних аспектів. Зазвичай, не викликає сумнівів важливість розвитку фізичних якостей, формування рухових умінь і навичок людини, однак такий підхід не враховує повною мірою глибини, інтегративної сутності фізичної культури яка торкається розвитку особистісних характеристик людини, її соціокультурного розвитку.

Роботу виконано згідно з темою науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних навчальних закладах» (РК 3 1-200199004104)

Формулювання цілей роботи

Мета цієї статті – розкрити виховний потенціал фізичної культури і спорту в системі підготовки майбутніх спеціалістів до трудової діяльності.

Результати дослідження.

Як відомо, принцип культуровідповідності обумовлює співвідношення між освітою і культурою вказуючи на об'єктивний зв'язок людини з культурою як системою цінностей. Світ цінностей – це передусім світ культури сфера духовної діяльності людини, її моральної свідомості, оцінок тощо. Це поняття відображає один із найсуттєвіших моментів практичної взаємодії людини з навколишнім середовищем та

іншими людьми [1]. За визначенням Д.Ліхачова, культура людства рухається вперед не шляхом переміщення в просторі й часі, а шляхом накопичення цінностей. Чим більшими цінностями ми володіємо, тим більш витонченим стає наше сприйняття культур наша здатність до самозмін, культурного самовдосконалення й саморозвитку [4, 115].

Розкриваючи значущість культуровідповідного підходу в формуванні фізичної культури особистості, варто наголосити, що базовим поняттям тут виступає категорія «культура». Аналіз літератури з проблеми дослідження дозволив виявити різні підходи до тлумачення даного поняття. Так, в окремих джерелах «культура» трактується як:

- система уявлень про світ, цінності, норми і правила поведінки людей, пов'язаних спільним способом життя;
- стрижень, навколо якого формується ціннісна орієнтація людини як система його цінностей;
- активна творча життєдіяльність людей щодо освоєння світу;
- специфічний спосіб організації і розвитку людської життєдіяльності;
- міра всебічної реалізації сутнісних сил людини.

Пояснюючи проблематику соціального феномена культури вчені М.Каган, Е.Маркарян, Б.Єрасов й ін. виділяють у загальному понятті «культура» три основних компонента: матеріальний, духовний і фізичний.

У Великій радянській енциклопедії фізична культура трактується як частина загальної культури суспільства, одна з сфер соціальної діяльності, спрямованої на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних здібностей людини і використання їх у відповідності з потребами суспільної практики.

Фізична культура – це складне суспільне явище, яке не обмежується вирішенням завдань фізичного розвитку, а виконує й інші соціальні замовлення суспільства в галузі політики, моралі, виховання, естетики. Її структуру представляють такі компоненти як: фізична освіта, фізичне виховання, фізична рекреація, спорт, рухлива реабілітація, фізична підготовка, фізичний розвиток, фізичні вправи. Як вид культури вона в загально соціальному плані представляє собою широку галузь творчої діяльності, а також результати цієї діяльності щодо фізичної готовності людей до життя, зміцнення їх здоров'я, розвиток фізичних здібностей і рухових можливостей. В особистісному плані фізична культура виступає способом і мірою всебічного фізичного розвитку людини.

Отже, фізична культура сприяє прояву індивідуальності і тим самим бере участь у реалізації головної мети суспільства – особистісному вдосконаленні людини. При цьому вона включає в себе всі традиційно визначені в загальній культурі соціуму аспекти: світоглядний, морально-етичний, естетичний.

Як показали результати проведеного дослідження, особливість феномена фізичної культури у визначеному контексті полягає і в тому, що на відміну від інших культур вона наділена можливістю генерувати практично всі основні види людської діяльності. У цьому сенсі вона володіє засобами універсальної і разом з тим унікальної освітньо-виховної системи, здатної забезпечити підготовку сучасних спеціалістів з різних галузей знань до трудової діяльності. Так, у Законі України «Про фізичну культуру і спорт», що прийнятий Верховною Радою у 1993 році та змінами, внесеними у 2001 році, фізичне виховання студентів визначене одним із головних напрямів упровадження фізичної культури серед студентської молоді, органічною частиною загального виховання студентів покликаним забезпечити розвиток фізичних, морально-вольових, розумових здібностей і професійно-прикладних навичок [3].

На цьому акцентували увагу в своїх дослідженнях С.Канішевський, В.Краснов, Р.Раєвський, А.Рибковський та ін., доводячи, що саме у процесі занять фізичною культурою і спортом формуються важливі для майбутнього спеціаліста такі якості, як сміливість, рішучість, наполегливість, ініціативність, чесність, сумлінність, упевненість у своїх силах та можливостях тощо.

Зауважимо, що фізичне виховання молоді у вищих навчальних закладах здійснюється у таких формах: навчальні заняття, самостійні заняття юнаків і дівчат фізичною культурою спортом і туризмом у поза навчальний час за завданням викладача або в самодіяльних секціях (групах) студентського спортивного клубу, фізичні вправи в режимі дня, масові оздоровчі, фізкультурні і спортивні заходи, що проводяться у вільний від навчання час.

Отже, цілісний процес фізичного виховання студентської молоді реалізується через систему фізкультурно-спортивної діяльності, яка знаходить прояв у різноманітних формах занять фізичними вправами, що дозволяє реалізувати не лише природні потреби особистості в русі й фізичній активності, але й цілеспрямовано сприяти удосконаленню біологічної системи життєдіяльності організму через розвиток фізичних якостей, забезпечення таких соціально-значущих потреб, як прагнення до пізнання, спілкування, самовираження, розвитку естетичних уявлень, переживання позитивних емоцій тощо. [6, 8].

Зауважимо, що самі по собі фізичні вправи духовного навантаження не несуть. Взяті окремо, вони цілком індиферентні щодо ідейного, морального, естетичного та інших аспектів життя людини. Виховної значущості вони набувають тоді, коли характеризують особистість з точки зору її суспільної цінності [5, 28].

Емоційність і колективний характер фізкультурно-спортивної діяльності, різноманітність її позитивних мотивів, постійне прагнення до фізичного і духовного вдосконалення, максимальна реалізація своїх творчих здібностей – всі ці особливості дають право розглядати її як важливий виховний засіб.

Як показали результати проведеного дослідження, фізкультурно-спортивна діяльність створює прекрасні можливості для морального виховання особистості, що включає в себе вплив на свідомість

людини, набуття нею морального досвіду поведінки, створення міцних переконань щодо вибору гідної поведінки в різноманітних життєвих ситуаціях. Адже відомо, що успіх у житті, праці, досягненні високих спортивних результатів можливий лише тоді, коли людина володіє життєво важливими моральними якостями. З одного боку, це виховання патріотизму, свідомої дисципліни, самостійності, чесності, товариської взаємодопомоги, з іншого – сміливості, рішучості, працелюбності, ініціативності, наполегливості.

Структура фізкультурноспортивної діяльності, її емоційність і колективний характер ставлять особистість перед необхідністю шукати правильні взаємини один з одним, усвідомлювати сенс моральних понять.

У фізкультурноспортивній діяльності базовою основою для виховання моральних якостей особистості є позитивний емоційний клімат у колективі, в якому поєднується спільність інтересів, почуття дружби, а також наявність взаєморозуміння і взаємодопомоги між його членами. Всі ці якості взаємозумовлені і в сукупності створюють характер людини. Формування будь-якої риси характеру вимагає від самої особистості усвідомлення важливості цієї якості особисто для неї.

Підкреслимо, що у будь-якому колективі однією з основних ознак моральності є колективізм. Саме в процесі фізкультурноспортивної діяльності закладені великі можливості для виховання колективістської поведінки, що формується шляхом глибокого усвідомлення спільності інтересів, єдності особистих та колективних цілей, що допомагає прояву самостійності й ініціативності кожної окремої особистості.

У ході наукового пошуку встановлено, що першочергової ваги в цьому аспекті набувають спортивні змагання. Спортивні відносини, що складаються в процесі спортивних змагань, являють собою специфічну форму прояву суспільних відносин. Цінність тих чи інших фізичних якостей, що демонструють сторони, виявляється саме через відносини самих людей, тобто через суспільні відносини [5, 18]. Необхідність брати участь у змаганнях спільно, узгоджувати особисті інтереси з інтересами своїх товаришів, команди, колективу підпорядковувати їх спільним інтересам перед'являє високі вимоги до моральних якостей молоді й одночасно сприяє формуванню в неї цих якостей. Особливо наочно це проявляється в спортивних іграх, що вимагають моральної єдності й згуртування колективу.

У ході змагань учасники отримують й величезне емоційне задоволення, що супроводжується почуттям радості від перемоги, досягнення високого спортивного результату. Підкреслимо, що почуття радості має величезний виховний потенціал, тому важливо викликати у вихованців відповідні емоції й почуття, так як саме вони постійно перетворюючись, трансформуються у стійкі моральні надбання особистості [2, 39].

Однак, трапляються випадки, коли прагнення однієї людини показати себе, задовольнити особисті інтереси перевищує інтереси команди, що призводить до формування негативних якостей особистості – індивідуалізму, переоцінки власних можливостей тощо. Такі ситуації спричиняють дисбаланс у команді, викликають конфлікти і непорозуміння. В командних видах спорту така поведінка неприпустима, тому що в команді всі члени колективу повинні вести боротьбу не тільки за свої індивідуальні успіхи, а й за успіхи всього колективу.

Такий підхід дає підстави для висновку, що командні види спорту є одночасно школою виховання колективної відповідальності.

Аналіз літератури з проблеми дослідження засвідчив, що специфіка фізкультурноспортивної діяльності передбачає виховання вольових якостей. Процес виховання вольових якостей усвідомлений і цілеспрямований, пов'язаний з подоланням труднощів на шляху до мети. Основними вольовими якостями є дисциплінованість, прагнення до подолання труднощів, упевненість у собі, сміливість, рішучість, висока працездатність, воля до перемоги.

Вольові якості особистості органічно пов'язані з моральними. Вони забезпечують цілеспрямованість, допомагають розвивати максимальні зусилля, проявляти наполегливість і завзятість.

Необхідною умовою для виховання вольових якостей є чіткість і конкретність завдань і цілей. Їх вирішення залежатиме від того, наскільки кожна особистість буде усвідомлювати важливість кінцевого результату його суспільне значення. Особливу роль в цьому відіграє тверда регламентація фізкультурноспортивної діяльності, строгий контроль за її дотриманням, оволодіння правилами спортивної етики. Це дисциплінує особистість, привчає до самоконтролю і самовладання, до необхідності виконання норм і правил поведінки у суспільстві [5, 35].

У ході наукового пошуку встановлено, що фізкультурноспортивна діяльність створює надзвичайно сприятливі можливості для формування і розвитку емоційної культури людини, її естетичних почуттів.

Естетичне ставлення людини до дійсності є одним з найважливіших стимулів її поведінки, яка значною мірою визначається тим, що людина вважає прекрасним або потворним, над чим сміється і чому співчуває. Естетичне, де б воно не проявлялося – у мистецтві, природі, людській діяльності, спорті, – справляє на людей величезний і перетворюючий вплив. Засвоєння естетичних цінностей засобами фізичної культури і спорту готує людину до сприйняття всієї сукупності культурних цінностей людства. У сфері фізкультурноспортивної діяльності естетичне виховання формує прагнення до прекрасного.

Прояви прекрасного в галузі фізкультурноспортивної діяльності високо оцінювали мислителі. Так, загальновідомим є вислів Гегеля про те, що греки спочатку самі перетворювали себе в прекрасні форми, а потім об'єктивно виражали їх у мармурі і на картинах. М.Чернишевський писав: «Людське тіло – найвища

краса на землі», «легкість і непорушність руху чарівні в людини, тому що можливі тільки при хорошій будові струнності у людини, що має погану будову не будені хорошої ходи, ні граціозності в рухах, тому легкість і граціозність рухів – свідчення правильного гармонійного розвитку людини» [5, 39].

Цілком слушними з цього приводу є висловлювання П.Лесгафта, який вважав, що естетичний розвиток є наслідком «строго проведеної» розумової й фізичної освіти: «Один фізичний розвиток, а також засвоєння хоча б навіть пристойних прийомів і звичаїв ще не створює інтелігентної людини...Розвиток повинен бути цілком гармонійним, як фізичний, так і відповідний йому розумовий, естетичний і моральний, інакше нема стійких і послідовних людських проявів» [5, 40].

Як свідчать результати проведеного дослідження, різним видам спорту притаманні загальні й спеціальні критерії оцінки прекрасного. До загальних критеріїв належать майстерність, єдність форми і змісту, до специфічних – динамічність, легкість, граціозність.

Краса рухів є суспільною естетичною потребою, яка найбільш повно задовольняється у фізкультурно-спортивній діяльності. Викликаючи «м'язову радість», формуючи граціозність і осанку, фізкультурно-спортивна діяльність сприяє бадьорому настрою, створює гармонію духовного і фізичного.

Висновки.

Таким чином, проведене дослідження дає підстави для висновку, що фізична культура і спорт справляють позитивний виховний вплив на духовний світ особистості. У процесі занять фізичною культурою спортом розвиваються не тільки фізичні якості особистості, але й формуються ідейно-політичні, моральні й естетичні норми та ідеали, світоглядні установки, активна життєва позиція. Фізична культура і спорт відкривають перед кожною людиною величезні можливості для самовияву і самоствердження, сприяють виникненню радості спілкування, співпереживання, співпричетності, радості перемоги і гордості за людину і її невичерпні можливості.

Подальших досліджень потребують питання формування окремих якостей, властивостей майбутніх спеціалістів засобами фізичної культури спорту.

Література

1. Бех Д. Духовні цінності розвитку особистості // Педагогіка і психологія - №1. – 1997. – С.124-130.
2. Євтушевська Н. Виховання особистості в спорті // Рідна школа - №4. – 2005. – С.38-40.
3. Закон України «Про фізичну культуру і спорт», 1993.
4. Образование, физическая культура и спорт в XXI веке // Материалы Республиканской научно-практической конференции, 5-6 апр. 2001 г. – Вып.1. – Тирасполь:РИО ПГУ, 2002. – 160с.
5. Суптель Ж.О., Шаповалова К.П. Фізична культура – фактор гармонійного розвитку особи. – К., 1982. – 47с.
6. Физическая культуральности студента – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1991. – 182с.

Надійшла до редакції 24.01.2008р.